

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

на дисертаційну роботу **Надвиничного Сергія Анатолійовича на тему «Економічний розвиток аграрної сфери України»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

1. Актуальність теми дослідження

Реалізація стратегічних цілей державної політики щодо забезпечення входження України в європейський і світовий економіко-правовий простір, створення передумов для підвищення рівня життя громадян та ефективності української економіки потребує дослідження проблем і перспектив розвитку агропродовольчого сектору країни в умовах формування зони вільної торгівлі (ЗВТ). Для України є важливими питання формування сучасної аграрної політики, щоб стимулювати позитивні структурні зміни в національному виробництві та експорті, а сама ця проблема ще залишається не достатньо дослідженою. Потреба у теоретичних розробках, аналізі та оцінці досвіду управління розвитком агропродовольчого сектору країни, забезпечення її продовольчої безпеки в умовах міжнародного економічної інтеграції робить досить актуальною тему дисертації С.А. Надвиничного, а проведення такого дослідження своєчасним. Дисертаційна робота є актуальною та має теоретичне і практичне значення.

2. Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків та результатів дисертації

Основні результати досліджень автора достатньою мірою обґрунтовані, їх наукова достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони отримані в результаті аналітичної роботи, вивчення значної кількості праць провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників (список літературних джерел налічує 451 найменувань),

використанні сучасних методів наукових досліджень, достатньої апробації результатів дослідження та їх впровадження. Методологічною й теоретичною основою дослідження є наукові положення економічної теорії, теорій економічного розвитку систем, праці вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Автором дисертації логічно визначені мета та завдання дослідження, обґрунтовано теоретичні, методологічні та методичні підходи щодо їх виконання, розроблено відповідні пропозиції, які в комплексі вирішують важливу наукову проблему. Особливо варто відзначити, що завдання дослідження, положення наукової новизни і висновки дисертації є логічно взаємопов'язаними. Результати дослідження отримані автором особисто. Дисертація Надвиничного С.А. є оригінальною науковою працею, яка виконана на належному теоретичному та прикладному рівні. Робота логічно побудована та вдало структурована. Зміст роботи та багатогранність висвітленої проблеми свідчать про різносторонню, і водночас комплексну наукову компетентність її автора.

Дисертаційна робота побудована на великому масиві статистичної інформації. Викладене засвідчує обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертаційній роботі.

3. Наукова новизна положень, висновків та результатів дисертації

У дисертаційному дослідженні Надвиничного С.А. сформульовано та обґрунтовано ряд положень, висновків, пропозицій, які відзначаються науковою новизною та мають практичну спрямованість. Наукові положення сформульовані автором самостійно й відображають особистий внесок дисертанта у розвиток економічної науки. Найбільш вагомими результатами, які мають елементи наукової новизни та практичну цінність, одержані особисто дисертантом, є наступні:

автором обґрунтовано поняття «економічний розвиток аграрної сфери», що, враховує системні властивості процесу його формування та інтерпретує як характеристику поступального розвитку з відображенням ступеня реалізації

його фактичної та потенційної спроможності створювати, утримувати і використовувати стійкі конкурентні переваги аграрної сфери для ефективного розвитку національного господарства України;

розроблені засади кластеризації аграрному секторі економіки, які включають обґрунтування кластерного моделювання процесів розвитку аграрної сфери регіонів України на основі застосування методу багатовимірного групування та сукупності показників виробничо-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств;

удосконалено класифікацію чинників економічного розвитку аграрної сфери в умовах міжнародної інтеграції країни, яка враховує закономірності процесу її формування та ґрунтується на таких класифікаційних ознаках, як характер впливу й економічне зростання;

на основі світового досвіду запропоновані методологічні підходи до формування державної аграрної політики економічного розвитку в умовах сучасних процесів міжнародної інтеграції та реалій національної економіки, комплекс першочергових заходів щодо її реалізації;

удосконалені підходи щодо комплексної діагностики на основі обґрунтованої системи показників можливостей, наявного потенціалу та внутрішніх ресурсів для ефективного функціонування аграрної сфери країни у контексті світогосподарських тенденцій; виявлено регіональні особливості областей Поділля та запропоновано заходи щодо реалізації аграрного потенціалу України;

запропоновані наукові підходи щодо активізації розвитку аграрної сфери на інноваційній основі та проектування моделі інноваційного менеджменту з виокремленням основних чинників освоєння інновацій і компонентів стимулювання економічної активності в аграрній сфері.

Заслуговує на увагу сформовані автором рекомендації щодо вибору основних векторів економічного розвитку аграрної сфери в умовах глобалізаційних викликів для посилення її конкурентоспроможності, в яких враховано ресурсний потенціал суб'єктів господарювання та специфіку ведення

господарства (стор. 344-375).

Абсолютно правильним є авторський підхід щодо дослідження проблем економічного розвитку аграрної сфери виходячи з посилення процесів міжнародної інтеграції України. Автор справедливо відзначає, що доцільно звернути особливу увагу на досвід країн з розвинутою економікою в організації системи державного регулювання виробництва сільськогосподарської продукції (стор. 356), циклічність розвитку залишається головною закономірністю ринкової економіки (стор.46), економічна модернізація є передумовою економічного розвитку та передбачає докорінне оновлення організаційно-економічних і матеріальних структур, які формують систему суспільного виробництва (стор. 47). Зроблені при цьому висновки є вірними.

Наведені результати дослідження, виконані особисто здобувачем, можна віднести до таких, що мають ознаки наукової новизни. Сформульовані в дисертації висновки, пропозиції і рекомендації є достатньо обґрунтованими, мають високий ступінь достовірності. Деякі з цих положень мають науково-практичне значення.

4. Значущість результатів, висновків і рекомендацій для науки та практики

Впровадження розроблених концептуальних, методологічних і організаційних основ державного регулювання розвитку аграрної сфери та формування стратегій її економічного розвитку сприятиме підвищенню ефективності вітчизняного агропродовольчого сектора та конкурентоспроможності української продукції на світових ринках в умовах подальшої міжнародної інтеграції країни.

Рекомендації автора щодо розробки принципів державної політики регулювання в аграрній сфері використані при здійсненні законопроектної контрольної діяльності Комітетом Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин (довідка № 123-17/18 від 12 липня 2018 р.).

Методичні рекомендації з удосконалення інституційних засад формування високоефективної регіональної аграрної системи на основі кластеризації та організаційно-економічного механізму забезпечення ефективного економічного розвитку аграрної сфери регіону взято до впровадження Міністерством аграрної політики та продовольства України (довідка № 37-37-15/18210 від 19 липня 2018 р.).

Дисертаційна робота є складовою частиною науково-дослідних робіт Миколаївського національного аграрного університету за темами «Формування механізму та забезпечення стійкого розвитку сільських територій в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0116U008480) та «Формування ринку сільськогосподарської продукції на засадах стійкого розвитку підприємств аграрного сектору» (державний реєстраційний номер 0114U007074), і Тернопільського національного економічного університету за такими темами: «Регіональні проблеми вдосконалення розміщення продуктивних сил» (державний реєстраційний номер 0105U000860), «Еколого-ресурсні, соціально-економічні та демографічні основи сталого розвитку регіону» (державний реєстраційний номер 0110U001135) тощо.

Результати наукового дослідження використовуються у навчальному процесі Миколаївського національного аграрного університету при викладанні дисциплін «Національна економіка», «Державне та регіональне управління» та «Регіональна економіка» для здобувачів вищої освіти спеціальностей «облік та оподаткування», «менеджмент» та «економіка» (довідка № 27-18/163 від 06 лютого 2019 р.)

5. Оцінка мови й стилю дисертації

Дисертаційна робота написана діловою українською мовою з дотриманням наукового стилю викладу його змісту. Робота характеризується цілісністю, змістовною завершеністю, логічною побудовою викладеного матеріалу. Мовностилістичне оформлення визначається об'єктивністю,

зрозумілістю та лаконічністю. У роботі структурно поєднуються теоретико-методологічні аспекти висвітлення матеріалів дослідження з практичним характером розробок і рекомендацій. У цілому мовностилістичне оформлення тексту дисертаційної роботи відповідає вимогам ВАК до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

6. Оцінка повноти викладу основних результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях

Наукові положення дисертаційної роботи викладені в обсязі, достатньому для повного і глибокого ознайомлення з ними. Більшість положень аргументовані та ілюстровані достатньою кількістю прикладних розрахунків.

Автором опубліковано 51 наукову працю, з яких одна одноосібна монографія, 4 колективних монографій, 23 статті у наукових фахових виданнях України та у наукових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, 2 публікації у виданнях інших держав, 17 тез наукових доповідей.

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Дисертація вирішує багатоаспектну та складну науково-практичну задачу, але, незважаючи на високий рівень її підготовки, слід вказати на окремі дискусійні положення та зробити зауваження, що можуть бути розглянуті під час захисту.

1. Абсолютно вірним є авторський підхід щодо дослідження проблем економічного розвитку аграрної сфери країни виходячи з посилення процесів міжнародної інтеграції України. Характеризуючи ці процеси автор використовує категорії «процеси глобалізації» та «глобалізаційні процеси» (стор. 26, 33, 54, 100, 357 та ін.). Проте в дисертації (у т.ч. у підрозділі 4.2) не досліджуються важливі складові глобалізації – міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, ТНК у світі та їх місце в Україні, зближення культур різних країн

тощо.

2. Вважаємо недоцільним аналіз положень проекту Закону України «Про продовольчу безпеку» (стор. 277), який розглядався Верховною Радою України VI скликання, проте у переліку нормативно-правових актів Верховної Ради VII та VIII скликання такий законопроект відсутній.

3. Серед засобів розширення експорту аграрної продукції України автор пропонує «стимулювання експорту сільськогосподарської продукції до країн ЄС» (стор. 368). Проте не зазначає, яким чином має здійснюватися це стимулювання, та не обґрунтовує, чому лише до країн ЄС.

4. Аналізуючи стан продовольчої безпеки автор безапеляційно приймає окремі точки зору попередніх дослідників, які вважають необхідним забезпечення раціональних норм споживання продуктів (стор. 283). Такий підхід є дискусійним з позиції міжнародних організацій, які опікуються продовольчою безпекою, зокрема ФАО.

5. Значна увага в дисертації приділена проблемі диспаритету цін (стор. 188, 226, 256, 268, 289 та ін.). Вважаємо, що аналіз диспаритету цін можна було б не проводити, адже автор підтримав позицію західних економістів, що у 21 столітті вдалося вирівняти становище з паритетом цін (стор. 189).

6. Дискусійним є твердження автора, що «виникає загроза зменшення обсягів експорту українських товарів на європейські ринки» (стор. 371), адже продукція, яка вже поставляється в країни ЄС, є сертифікованою і відповідає європейським стандартам. Продукція, яка не відповідає цим стандартам, не може експортуватися до ЄС.

7. Авторська пропозиція щодо «забезпечення продовольчої безпеки через запобігання диспаритету цін» (стор. 308) є дискусійною, адже підвищення цін на аграрну продукцію (як напрям запобігання диспаритету) викличе зменшення обсягів її споживання населенням.

8. Пропозиція щодо «застосувати режим ліцензування експорту (імпорту) зерна і продуктів його переробки, у тому числі через встановлення квот (кількісних або інших обмежень)» (стор. 292) є не тільки дискусійною, але

й нездійсненою в умовах створення ЗВТ між Україною та ЄС і неможливості перегляду зобов'язань України як члена СОТ.

9. Пропозиція, що «Україні варто на початкових етапах інтегруватися з ЄС та НАФТА» (стор. 366), не є обґрунтованою. Адже Північно-американська угода про вільну торгівлю за президентства Д. Трампа переживає дезінтеграційний період, а переговори щодо інтеграції можливі лише з країнами-учасницями угоди (що успішно проведено з Канадою).

10. Дискусійною є теза, що «головні проблеми експорту аграрної продукції тісно пов'язані із жорсткими вимогами законодавства ЄС щодо показників безпеки і якості продукції. Це гальмує просування вітчизняної сільськогосподарської продукції на ринки країн Європи» (стор. 371). На нашу думку, гальмує низька якість українських товарів.

11. В дисертації подекуди використовуються недоречні словосполучення «інтеграція у світовий економічний простір» (стор. 171, 266, 411) та «інтеграція у міжнародний економічний простір» (стор. 336), «інтеграція торгових відносин України та ЄС» (стор. 409).

Проте зазначені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки роботи, а лише можуть слугувати предметом наукової дискусії під час захисту представленої дисертаційної роботи.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Надвиничного С.А. є одноосібною, завершеною науковою працею, що є результатом власних розробок автора, присвячених формуванню та забезпеченню продовольчої безпеки. Тема роботи є актуальною і відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Результати роботи у своїй сукупності вирішують важливу наукову проблему. Зміст автореферату повною мірою відображає зміст дисертації.

За науковою новизною, змістом, обсягом, теоретичним і практичним

значенням та оформленням дисертаційна робота «Економічний розвиток аграрної сфери України» відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а її автор Надвиничний Сергій Анатолійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

заступник директора з наукової роботи
Національного наукового центру
«Інститут аграрної економіки»,
доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН України

М. І. Пугачов